

Barbara Samaluk

**PREHODI OD IZOBRAŽEVANJA NA TRG DELA:
POSKUSI VSTOPANJA V POKLICE BLAGINJE IN
VKLJUČEVANJA NA (TRANS)NACIONALNI TRG DELA**
Založba Univerze v Ljubljani, 2023

Monografija Barbare Samaluk raziskuje prehode iz izobraževanja na trg dela v Sloveniji, pri čemer se osredotoča na nacionalno regulirane poklice socialnega varstva, vzgoje in šolstva. Cilj študije je razkriti izkušnje generacije, ki so jo pri prehodu iz izobraževanja na (trans)nacionalni trg dela zaznamovali varčevalni ukrepi (po krizi leta 2008), regulacija s fiskalno disciplino in aktivacijske politike. Avtorica torej raziskuje makrokontekste družbenoekonomskih procesov, spremenjene politike zaposlovanja, izobraževanja in socialnega varstva, hkrati pa izkušnje študentk in študentov, diplomiranih in brezposelnih posameznikov z izbranih področij. Kot napoveduje že slika na naslovnici knjige, je njeno temeljno vprašanje, ali ne gre pri vstopanju v blaginjske poklice za Sizifovo delo.

Monografija temelji na obsežni mednarodni in slovenski literaturi, analizi številnih dokumentov, sekundarnih virov, tehniki opazovanja z udeležbo in več kot 100 intervjujih (večinoma opravljenih med letoma 2017 in 2020) s ključnimi akterji ter študenti, brezposelnimi, diplomanti in prekarci s področja socialnega varstva, predšolske, osnovno- in srednješolske vzgoje ter slovenskimi migranti, kvalificiranimi za ta področja. Longitudinalni kvalitativni metodološki pristop omogoča poglobljen vpogled v izkušnje nevidnih delavcev, v njihove investicije v znanje in delo.

Empirična raziskava po eni strani potrjuje izsledke mednarodnih raziskav, da krčenje države blaginje povzroča kroženje med občasno integracijo, ranljivostjo in izključenostjo, a hkrati s konkretno študijo primera opozarja na nacionalne specifične. Študija ugotavlja, da vlada v Sloveniji veliko neskladje med profesionalnimi standardi, zakoni, kolektivnimi pogodbami, ki regulirajo vstop v poklic, in dejanskimi možnostmi za pridobivanje potrebnih uvajalnih izkušenj na trgu dela. Klasična pripravništva so nadomestile stalno spreminjajoče se in neustrezne alternative z nejasnimi pravili. Takšna neskladja in vrzeli mlade generacije pri vstopu na trg dela krožno izključujejo, onemogočajo vstop v družbeno odraslost, poglobljajo prekarizacijo in družbene neenakosti.

Prekarni in krožni prehodi onemogočajo oblikovanje jasne profesionalne identitete, načrtovanje karijerne in življenjske poti, povzročajo prekarno staranje »mladih«, saj podaljšujejo njihovo ekonomsko in socialno negotovost v starejša leta. To ni problematično zgolj

za posameznike, temveč za širšo družbo, za solidarnostni družbeni sistem in družbeno reprodukcijo, še posebej so tveganja problematična za ženske in nižji družbeni razred.

Avtorica v knjigi odlično prepleta sociološko in andragoško literaturo ter vprašanja. Prehode iz izobraževanja na trg dela obravnava v kontekstu preoblikovanja keynesijanskih politik države blaginje v državo pogojevanja. Politike, namesto da bi spodbujale k integraciji na trg dela, normalizirajo prekarnost in poglobljajo strukturne neenakosti. Aktivne politike zaposlovanja, utemeljene na človeškem kapitalu in prepričanju, da je brezposelnost rezultat pomanjkanja motivacije, ne pa strukturnih pogojev, ne določajo le politik zaposlovanja in socialnega varstva, temveč tudi izobraževanja, prepletajo se z imperativom vseživljenjskega učenja, ki od posameznika terja konstantno identitetno delo. Takšno učenje namreč zaradi potrebe po zaposljivosti ne zahteva zgolj učenja novih veščin, temveč nenehno prilagajanje razmeram, odnosom in s tem povezano preoblikovanje identitet. Učenje v takšnem kontekstu je torej usmerjeno v preseganje konstantnih primanjkljajev ter pomeni dodatno delovno in eksistencialno obremenitev.

V konkretnem primeru izbranih dejavnosti v Sloveniji pridobitev ustreznih kvalifikacij ni odvisna le od študija na univerzi, temveč vključuje tudi obvezno študijsko prakso, na podlagi česar se odmerja še obvezno podiplomsko pripravništvo. Pogoje za pristop k strokovnemu izpitu spremlja vrsta nejasnosti. Čeprav je bila večina varčevalnih ukrepov odpravljena, fiskalna politika še vedno omejuje ponovno vpeljavo integralno financiranih pripravništev znotraj dejavnosti (in s tem v nadaljevanju zaposlovanje). V letu 2022 so se sicer te razmere na področju vzgoje in izobraževanja izboljšale, deloma so k temu pripomogli tudi interventni zakoni v času obvladovanja covida-19, a po drugi strani je s pandemijo narasla stopnja brezposelnosti mladih med 15. in 29. letom.

Terensko gradivo kaže, da bi morala ministrstva pripraviti jasnejša navodila. Študentje pogosto dobijo informacije prepozno ali so te pomanjkljive, nejasnosti pa še dodatno spodbujajo formalističen birokratski govor. Slabe možnosti zaposlovanja in brezposelnost spodbujajo k nadaljnjemu izobraževanju, pridobivanju dodatnih kvalifikacij in drugih certifikatov za večjo konkurenčnost na trgu dela. A takšne investicije, ki ne zagotavljajo zaposlitve na trgu dela, so drage, pomenijo lahko tudi časovno izgubo in poglobljajo prekarnost. Posledično se v družbi povečujejo neenakosti in izključujejo ranljivi ljudje. Prekarizacijo avtorica prikaže kot multidimenzionalen proces, ki ga ne narekujejo zgolj strukturne spremembe (politike EU in nacionalne politike), temveč tudi dejanja ljudi samih, ki skušajo predvideti možne izide, načrtovati in vlagati.

Kot antropologinja, ki se že več let ukvarjam s študijem izkušenj dela, še posebej cenim avtoričin pristop terenskega dela in pomen, ki ga pripisuje interseksionalnosti. Osebnosti izkušnje, ki so, kot dobro pokaže avtorica, družbeno sooblikovane, nam dajejo vpogled v učinke politik in preplet kulturnih, političnih ter drugih strukturnih omejitev v življenjih ljudi. Interpretacija izkušenj pa je mogoča le s poznavanjem konkretnih življenjskih okoliščin posameznika ali posameznice, na kar nas opozarja interseksionalnost. Nimajo namreč vsi študentje ali brezposelni diplomanti enakih izhodišč. Pri interpretaciji je torej

pomembno upoštevati preplet starosti, razreda, spola, nacionalnosti, družinskih, bivanjskih in zdravstvenih razmer. Družbene kategorije niso fiksne. Še posebej je to pomembno omeniti pri obravnavi kategorije starosti. Avtorica »mladih« ne obravnava kot biološko, temveč kot družbeno kategorijo. To je pomembno poudariti, saj povečana prožnost in prekarnost na trgu dela onemogočata vstop mladih v družbeno odraslost. Konkretna politika spodbujajo »čakanjstvo« vstopajočih generacij in s tem otežujejo vstop v družbeno odraslost. Dolgotrajno »čakanjstvo« s seboj prinese izgubo ekonomske in socialne neodvisnosti (v številnih primerih so študentje med študijem opravljali študentsko delo, to možnost pa so po diplomi izgubili), nekateri so se bili zato prisiljeni vrniti k staršem oziroma ostati pri njih, kar je vplivalo na njihovo samopodobo, povzročalo težka občutja odvisnosti, predvsem pri starejši generaciji.

Namen monografije pa ni zgolj v razkrivanju učinkov strukturne pogojenosti, temveč tudi v razbijanju stigmatizirajočih stereotipov o pasivnih odzivih mladih in brezposelnih. In to poudarjam kot pomembno. Sama sem raziskovala doživljanje deindustrializacije in brezposelnosti »odvečnega industrijskega delavstva« v Sloveniji. Tudi moje sogovornice in sogovorniki so se spopadali s stigmatizirani diskurzi o »lenih brezposelnih«, pa čeprav so vsak dan znova dokazovali (sebi in drugim), kako zmotne so takšne predstave. Monografija me je opozorila, kako pomembno je razbiti podobo »čakanjstva« kot pasivnega procesa in detektirati nevidno delo ter učenje, vsakodnevne napore brezposelnih (s trga dela izključenih ljudi), da bi presegli strukturne ovire in omejitve. Napori so bili v marsičem v obeh primerih podobni: pridobivanje kvalifikacij, certifikatov, učenje birokracije, razpisnih pogojev različnih shem ter nenehno delo na sebi.

Kot pokaže Barbara Samaluk, iskanje dela za brezposelne postane delo, ki zajema iskanje prostih delovnih mest in odzivanje na razpise zanje, aktiviranje socialnih mrež, redefinicijo identitet, veliko študija birokracije in razpisne dokumentacije. Slednje otežuje pomanjkanje informacij in zahtevnost evropsko financiranih shem. V nekaterih primerih so se morali iskalci zaposlitve celo transformirati v podajalce informacij, kar je zahtevalo še dodatno učenje, spoznavanje kompleksnosti in konstantno spreminjajočih se pogojev evropsko financiranih shem. V monografiji beremo, kako učitelji niso mogli dobiti dela na šoli, ker so bile kvazipripraviške sheme preveč zakomplicirane, nejasne in so za šolo pomenile dodatno birokracijo, zato so se jih otepali. Odpor organizacij do evropskih razpisov poglobljajo kratki razpisni roki. Vstop v organizacije je bil tako mogoč le, če so potencialni pripravniki neuradno prevzeli birokratsko delo koordinatorjev projekta. Vse to je bilo težje za manjše nevladne organizacije, ki so še bolj kadrovske podhranjene. Še težje je bilo vse skupaj pri evropsko financiranih shemah aktivne politike zaposlovanja (APZ), prek katerih bi lahko brezposelni diplomanti potencialno pridobivali potrebne izkušnje za pristop k strokovnemu izpitu.

Pomembna noviteta knjige je obravnava transnacionalne mobilnosti, ki pokaže, da ta sicer prinaša nove izkušnje in znanja, ne pa tudi ustreznih materialnih vrednosti. Povratniki so celo soočeni z migracijskih zaostankom, ki od njih zahteva še dodatno delo, pridobivanje kvalifikacij in licenc.

Avtorica dobro manevrira med opisom strukturne pogojenosti in opisom aktivnosti »mladih«. Pokaže namreč, da prekarizacija spodbuja kolektivne strategije tranzicijskega učenja, na podlagi katerih se razvija kritična pismenost o strukturnih neenakosti ter gradita skupnost in samoorganizacija za odpravljanje neenakosti. Avtorica tako nadgradi študije o tranzicijskem učenju, saj pokaže, da gre za kolektiven proces in strategijo upora. Samoorganizacija zajame posamezne kampanje med letoma 2009 in 2016, ki so med drugim opozorile na problematičen odnos do izključenih in nevidnih delavcev na prehodu, tudi s strani organiziranega sindikalizma. Problem je, da sindikati ne nagovarjajo tistih, ki v trg dela niso integrirani. Izjema je sindikat Mladi Plus, ki se je zavzel za trajnejše in stabilno financiranje vstopnih poti. K temu poziva tudi avtorica. Knjigo zato sklene s priporočili, ki so namenjeni političnim odločevalcem, delodajalcem, univerzi, kariernim centrom Zavoda za zaposlovanja RS, sindikatom, tudi novi generaciji študentov. Osrednje sporočilo njenega poziva pa je, da bi se morali vsi akterji v prihodnosti več povezovati, sodelovati in bolje medsebojno informirati.

Knjiga je torej nujno branje za številne javnosti. K temu pripomorejo tudi njena struktura in jasno oblikovane ugotovitve. Zaradi interdisciplinarne zasnove in poglobljene kritične drže je pomembno delo za vse raziskovalke in raziskovalce, ki preučujejo izkušnje na trgu dela, izkušnje brezposelnih, sodobno prekarizacijo, vseživljenjsko učenje in družbene neenakosti.

Nina Vodopivec